

Handvaten voor een lokale aanpak van radicalisering

Inleiding	3
HANDELINGSKADER	5
1 Preventie van radicalisering	6
2 Persoonsgerichte aanpak	9
3 Re-integratie en nazorg	11
Heeft u vragen of wil u meer informatie?	13
Lijst met afkortingen	14
Bijlagen	14

COLOFON

Auteurs Kato Van Broeckhoven, VVSG-projectmedewerker radicalisering;
drs. Amy-Jane Gielen, A.G. Advies B.V., gebaseerd op *De rol van gemeenten in
de aanpak van radicalisering*, Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)

VVSG vzw, Paviljoenstraat 9, 1030 Brussel

Dit document kunt u terugvinden via www.vvsg.be/radicalisering

Inleiding

De aanpak van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme¹ staat hoog op de nationale en internationale agenda. De Vlaamse en federale overheid werken daarom aan een preventief en curatief beleid onder meer met als doelstelling personen die het risico lopen om te radicaliseren zo snel mogelijk te detecteren en hen aan boord te houden van onze samenleving.^{2,3} Dit vereist een integrale aanpak waarin lokale besturen een cruciale rol spelen. In dit handelingskader wordt informatie gegeven over de rol van lokale besturen en burgemeesters.

De fenomenen radicalisering en jihadisme brengen voor lokale besturen een aantal uitdagingen met zich mee.

- Toenemende maatschappelijke spanningen, sociale onrust en polarisering: de gewelddadige handelingen die door bepaalde groeperingen zoals IS worden gepleegd zijn angstaanjagend en leiden tot boosheid, verontwaardiging en een tegenreactie van extreemrechts. Hierdoor komen diverse groepen in de samenleving in toenemende mate tegenover elkaar te staan. Dit kan leiden tot demonstraties, betogingen, discriminatie en sociale spanningen in wijken en/of op scholen.
- Voedingsbodem voor sympathisanten: terroristische organisaties zoals IS kunnen in België mogelijk sympathisanten hebben. Hoewel deze personen zeker niet allemaal willen afreizen naar Syrië of Irak, is het niet ondenkbaar dat zij op Belgische bodem een terroristische handeling zouden kunnen plegen.
- (Potentiële) uitreizigers: ondanks inspanningen om uitreizen te voorkomen, zijn er nog steeds personen die zich willen aansluiten bij IS of andere terroristische organisaties. Het gaat niet enkel om jongeren maar ook volwassenen, jongens én meisjes, en zelfs hele gezinnen. Een vertrek brengt veel lokale onrust met zich mee, zeker wanneer het om minderjarigen en/of gezinnen gaat, en een burgemeester moet hier dan ook op reageren.
- Terugkeerders: sommige uitreizigers zullen na verloop van tijd terugkeren. Het opvolgen van terugkeerders is de primaire verantwoordelijkheid van veiligheids- en inlichtingendiensten en het parket. Niet alle terugkeerders worden echter strafrechtelijk vervolgd en zij moeten kunnen re-integreren in de maatschappij.

Lokale besturen zijn het best geplaatst om een preventieve rol te vervullen omdat zij het dichtst bij de burgers staan. Zij kunnen dan ook het snelst reageren wanneer personen of groepen dreigen te radicaliseren en dit signaleren. Bovendien kunnen lokale besturen het eerste aanspreekpunt zijn voor verschillende lokale diensten en organisaties die met dit thema geconfronteerd worden. Wanneer iemand dreigt te vertrekken of reeds vertrokken

1 In dit handelingskader zullen we radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme afkorten als (gewelddadige) radicalisering. Dit is "een proces waardoor een individu of een groep dusdanig beïnvloed wordt dat het individu of de groep in kwestie mentaal bereid is om extremistische daden te plegen, gaande tot gewelddadige of zelfs terroristische handelingen. Het adjectief "gewelddadig" wordt hierbij gebruikt om een duidelijk onderscheid te maken tussen enerzijds niet strafbare denkbeelden en de uiting hiervan en anderzijds de misdrijven of handelingen die een gevaar zijn voor de openbare veiligheid die gepleegd worden om deze denkbeelden te realiseren of de intentie tot het plegen van deze misdrijven of handelingen". (Ministeriële Omzendbrief Terrorisme en gewelddadige radicalisering GPI 78)

2 Vlaams Actieplan ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme: http://www.vvsg.be/radicalisering/Documents/actieplan_radicalisering.pdf

3 Federale Unit-R: <https://www.besafe.be/kennisdatabank/beleid-om-radicalisme-te-voorkomen>

is, worden lokale besturen natuurlijk ook geconfronteerd met de gevolgen op sociaal en veiligheidsvlak. In de lokale aanpak staat kortom een combinatie van preventie, interventie en nazorg centraal, waarbij lokale besturen en partners uit de veiligheids- en sociale sector met elkaar samenwerken. De burgemeester speelt hierin als eindverantwoordelijke voor de openbare orde en veiligheid een cruciale rol, maar uiteindelijk is de gemeentelijke aanpak een verantwoordelijkheid van het volledige college van burgemeester en schepenen (cbs).

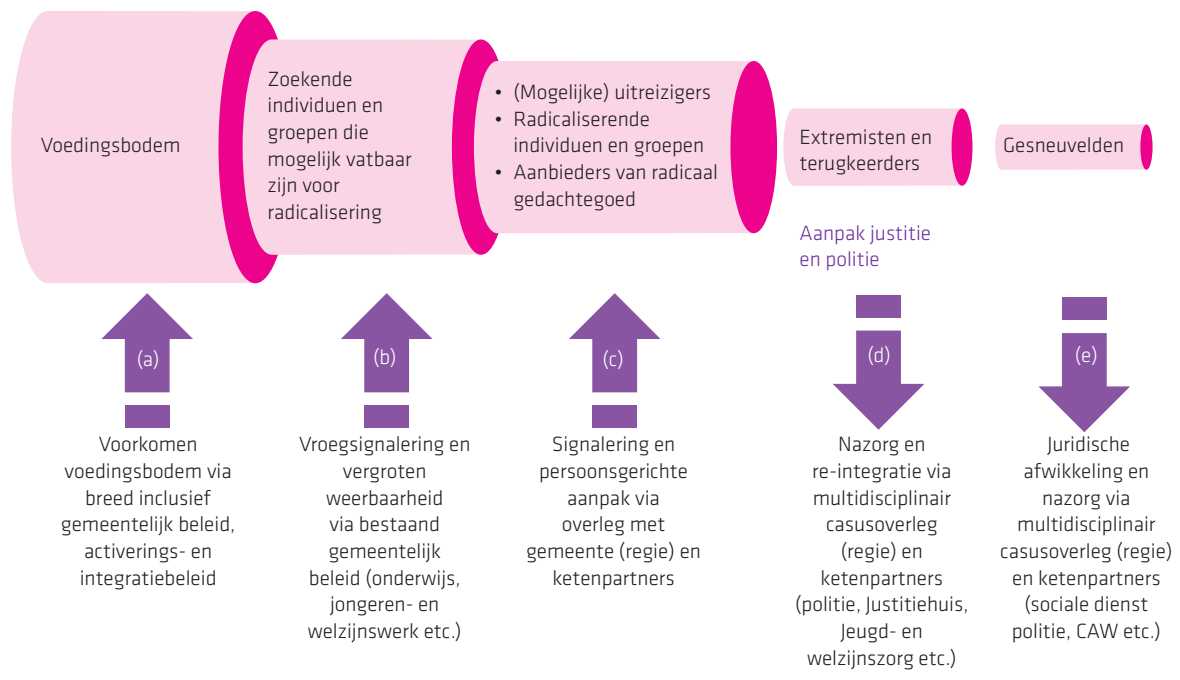
Een specifiek beleid voor de preventie van radicalisering kan enkel succesvol zijn als ook wordt ingezet op een inclusieve samenleving waarin iedereen zich thuis voelt en dezelfde kansen krijgt. Ook algemene maatregelen zoals een strenge aanpak van racisme en discriminatie, het verminderen van de ongekwalificeerde uitstroom uit het onderwijs, een toegankelijke hulpverlening, een versterkt jeugdwerk, buurtsport, enz. zijn daarom essentieel.⁴

4 Vlaamse conceptnota betreft de preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme: <http://binnenland.vlaanderen.be/sites/default/files/VR-2015-1601-DOC.0040-1BIS-Preventie-radicaliseringsprocessennota.pdf>.

Handelingskader

Dit handelingskader beschrijft de lokale verantwoordelijkheid aan de hand van drie fasen:

- 1. Preventie van radicalisering:** dit gebeurt door het voorkomen van polarisering, het wegnemen van de voedingsbodem, het vergroten van de weerbaarheid en door vroegtijdige signalering. Het wegnemen van de voedingsbodem (a) gebeurt zoveel mogelijk via het bestaande gemeentelijke sociale, activerings- en integratiebeleid. Vroege signalering en het vergroten van de weerbaarheid (b) gebeurt ook via bestaande netwerken en structuren zoals de scholen, de opvoedingswinkel, de sociale wijkteams en jeugdwerk.
- 2. Persoonsgerichte aanpak:** geradicaliseerden en (potentiële en tegengehouden) uitreizigers signaleren en aanpakken gebeurt via de Lokale Integrale Veiligheidscel (LIVC)⁵ met partners (c). In dit overleg vervult de gemeente een regierol.
- 3. Re-integratie en nazorg:** Het bieden van nazorg en re-integratie aan terugkeerders gebeurt via een maatwerkplan, opgevolgd in de LIVC (d). Daarnaast bestaat er ook een handelingsperspectief voor lokale besturen bij gesneuvelden (e).

Achteraan in dit document geven we een overzicht van instanties die lokale besturen ondersteunen bij de aanpak van radicalisering. Bovendien wordt in een aantal bijlagen meer informatie gegeven over een aantal aspecten uit dit handelingskader:

- Bijlage 1: Radicalisering?
- Bijlage 2: Persoonsgerichte aanpak
- Bijlage 3: Familieondersteuning
- Bijlage 4: Beroepsgeheim in het kort

Dit handelingskader is gebaseerd op bestaande lokale praktijken en geeft een leidraad voor een lokale aanpak. Het dient ter inspiratie en is niet bindend. De begrippen en overlegstructuren die in dit handelingskader gehanteerd worden zijn afhankelijk van de lokale situatie en kunnen aangepast worden om te corresponderen met de noden.

5 De LIVC is een multidisciplinair lokaal overlegplatform waarvan de richtlijnen en de bestuurlijke maatregelen die van toepassing zijn beschreven staan in de omzendbrief van de Minister van Binnenlandse Zaken en van de Minister van Justitie betreffende de informatie-uitwisseling rond, en de opvolging van, de Foreign terrorist Fighters (FtFs) afkomstig uit België (21 augustus 2015) die de omzendbrief van 25 september 2014 vervangt. Het doel van de omzendbrief is het beschermen van de openbare veiligheid tegen potentiële dreigingen.

1 Preventie van radicalisering

Radicalisering komt voor in grote en kleine gemeenten en kan maatschappelijke onrust en polarisering te weeg brengen. Lokale besturen moeten zich dan ook voorbereiden op radicalisering en bijhorende sociale spanningen, nog vóór er concrete aanwijzingen zijn. Hierbij kunnen een aantal maatregelen getroffen worden waarbij een lokaal bestuur een regierol heeft, maar zo veel mogelijk inzet op bestaand regulier beleid.

a. Voorkomen van polarisering en versterken van sociale cohesie

Om de voedingsbodem van radicalisering te verkleinen is het belangrijk om in te zetten op sociale inclusie, het promoten van diversiteit, positieve identiteitsontwikkeling bij jongeren en het versterken van burgerschap en participatie. Een lokaal bestuur kan verschillende maatregelen nemen en activiteiten organiseren om ervoor te zorgen dat verschillende gemeenschappen elkaar beter leren kennen, begrijpen en zich thuis voelen. Hiervoor wordt een regulier lokaal beleid gevoerd dat niet als doel heeft om radicalisering te voorkomen, maar dat wel de basis zal vormen voor een succesvolle lokale preventie van radicalisering. Het Agentschap Integratie en Inburgering kan ondersteuning bieden bij vragen omtrent diversiteit(sbeleid) en positieve identiteitsontwikkeling.⁶

b. Wijs binnen de gemeente een contactpersoon aan

Deze contactpersoon is het eerste aanspreekpunt voor vragen en signalen van lokale partners die met dit thema geconfronteerd worden. Deze contactpersoon onderhoudt rechtstreeks contact met de burgemeester en kan de preventieambtenaar zijn maar evengoed iemand van de jeugddienst, integratiedienst of een andere dienst.

c. Breng de lokale partners in kaart en bouw een vertrouwensrelatie op met maatschappelijke organisaties en religieuze gemeenschappen

Maak een overzicht van alle lokale diensten en organisaties die betrokken kunnen zijn bij het thema radicalisering. Hiervoor kan gebruik gemaakt worden van de lokale en provinciale sociale kaart.⁷ Contacteer de verschillende diensten zodat zij op de hoogte zijn van wie de contactpersoon is, en zodat de nodige personen elkaar leren kennen en weten te vinden bij eventuele signalen. Betrokken partners verschillen per gemeente en zijn onder andere de lokale politie, de jeugddienst, de sportdienst, de integratiedienst, de preventiedienst, OCMW, straathoekwerkers, scholen en CLB, CAW, justitiehuis, OCJ, CCG, VDAB, Onthaalbureau, enz.

Ook het middenveld speelt natuurlijk een belangrijke rol bij de aanpak van radicalisering, zoals maatschappelijke organisaties (bv. jeugd- en sportverenigingen, tewerkstellingsinitiatieven) en organisaties en verenigingen binnen religieuze gemeenschappen (bv. de imam en de moskee, sociaal- culturele verenigingen). Zo kan een lokale moskee of een religieuze vereniging een belangrijke rol vervullen. Een veelgehoorde klacht van religieuze gemeenschappen is dat de gemeente hen enkel contacteert wanneer er problemen zijn. Wacht daarom niet te lang en investeer in het bouwen van een vertrouwensrelatie. Werk hierbij indien mogelijk met gekende sleutelfiguren: betrouwbare en geloofwaardige mensen met een grote achterban binnen een gemeenschap. Doe daarbij ook recht aan de diversiteit die er binnen de gemeenschap is. De imam is niet noodzakelijkerwijs de spreekbuis van alle moslims in uw gemeente. Ga bijvoorbeeld ook in gesprek met de voorzitters van de jongerenorganisaties of van lokale vzw's. Zorg voor een regelmatige dia-

⁶ www.integratie-inburgering.be

⁷ www.desocialekaart.be

loog op zowel bestuurlijk als ambtelijk niveau. Voer de gesprekken vanuit een gedeelde bezorgdheid en op basis van gelijkwaardigheid en wederkerigheid: wat kunnen we voor elkaar betekenen?

d. Formuleer een beleid voor een preventieve en integrale aanpak

Maak samen met de betrokken lokale partners eerst een omgevingsanalyse: is er sprake van sociale spanningen en zijn er aanwijzingen van radicalisering in de gemeente? Stel samen met de lokale partners een beleidsstrategie op met afspraken over de taken en verantwoordelijkheden om radicalisering te voorkomen, te duiden, te signaleren en erop te reageren. Geef in deze beleidsstrategie aandacht aan het verminderen van de voedingsbodem, het tegengaan van polarisering, het versterken van de weerbaarheid, bied alternatieven voor het extremistisch aanbod, organiseer informatieve acties, creëer effectieve netwerken en organiseer een persoonsgerichte ketenaanpak bij gevallen van radicalisering (zie bijlage 2). Bij de uitvoering is zowel het veiligheids- als het sociale aspect belangrijk en is een integrale aanpak dus cruciaal.

Bij het formuleren van een beleid kan eventueel advies gewonnen worden bij andere gemeenten. Bekijk indien gewenst ook de mogelijkheid om samen te werken met nabij gelegen gemeenten om zo de krachten te bundelen. Informatie over het beleid van andere gemeenten kan verkregen worden bij de VVSG.

Investeer in sensibilisering van medewerkers en ondersteun netwerkpartners

Eerstelijns werkers zoals jeugd- en maatschappelijke werkers, wijkinspecteurs, straathoekwerkers, leerkrachten, enz. zijn de ogen en oren van de straat. Het is belangrijk dat zij in staat zijn om mogelijke radicalisering tijdig te signaleren en te weten hoe ze daarbij kunnen handelen. Binnen de verschillende Vlaamse sectoren (onderwijs, welzijn, werk, integratie, en jeugd) bestaan initiatieven vanuit de ondersteuningsorganisaties om eerstelijns werkers te informeren en te vormen (zie richtinggevend aanbod op blz. 13). De lokale contactpersoon kan indien nodig ondersteuning bieden om het juiste vormingsaanbod en instrumenten te vinden. Bovendien kunnen informatieve activiteiten over omkadering en signalering georganiseerd worden voor gemeente- en OCMW personeel. Organiseer indien gewenst ook infosessies of vorming voor sleutelfiguren zodat zij voldoende ondersteund worden, op de hoogte zijn over de situatie, ruimte krijgen om vragen te stellen en weten waar ze terecht kunnen als ze signalen opvangen.

e. Maak afspraken in de Lokale Integrale Veiligheidscel (LIVC) over de samenwerking en informatie-uitwisseling met veiligheids- en sociale partners

Maak afspraken met de verschillende diensten over het uitwisselen en opvolgen van informatie en signalen. Op initiatief van de burgemeester wordt een “Lokale Integrale Veiligheidscel (LIVC)”⁸ opgericht om informatie uit te wisselen tussen de sociale en preventiediensten, de Lokale Task Force (LTF)⁹ en de bestuurlijke overheden over signalen die een ernstig gevaar inhouden. De burgemeester vormt hiermee de brug tussen veiligheids- en sociale actoren. Via dit platform kan informatie worden uitgewisseld en kan er

8 De richtlijnen van de LIVC en de bestuurlijke maatregelen die van toepassing zijn staan beschreven in de omzendbrief van de Minister van Binnenlandse zaken en van de Minister van Justitie betreffende de informatieuitwisseling rond en de opvolging van de *Foreign terrorist Fighters (FtFs) afkomstig uit België (21 augustus 2015)* die de omzendbrief van 25 september 2014 vervangt. Doel van de omzendbrief is het beschermen van de openbare veiligheid tegen potentiële dreigingen.

9 De LTFs zijn overlegplatformen georganiseerd in het kader van het federale Plan Radicalisme, op niveau van het arrondissement door de bestuurlijke directeur-coördinator van de federale politie, tussen veiligheidsdiensten, inlichtingendiensten en lokaal parket waarin informatie wordt uitgewisseld en een aantal personen worden opgevolgd. Deelnemende diensten zijn de Veiligheid van de Staat, het CoördinatieOrgaan voor de DreigingsAnalyse (OCAD), de Algemene Dienst Inlichtingen en Veiligheid, de lokale en federale politie. De korpschef heeft een intermediaire functie tussen LTF en gemeente en weet wat hij mag en niet mag doorgeven aan de lokale autoriteiten.

samen worden besproken hoe een casus opgevolgd kan worden (zie 2.a: blz. 9). Deze opvolging kan gerechtelijke en/of sociale maatregelen inhouden.

Voor het melden van signalen en het uitwisselen van informatie is het beroepsgeheim een bijzonder aandachtspunt (zie bijlage 4). Een vertrouwensband met de verschillende partners is daarom belangrijk en er moet steeds de afweging worden gemaakt tussen need-to-know en nice-to-know informatie. Door de combinatie van zowel veiligheids- en sociale partners in de LIVC ontstaat een lokale multidisciplinaire overlegstructuur waarbinnen toekomstige signalen besproken kunnen worden. Deze signalen kunnen geanonimiseerd worden besproken om de privacy van personen en het beroepsgeheim van eerstelijns werkers te beschermen.

Andere overlegstructuren

In sommige gemeenten werd beslist om naast de LIVC ook een signaleringsoverleg te organiseren met louter sociale partners. Dit soort overleg kan dienen om te beslissen of het werkelijk om een signaal van radicalisering gaat en hoe het signaal opgevolgd kan worden. Signalen die geen dreiging inhouden kunnen gedeeld en geduid worden vanuit een hulpverlenende context en een cliëntgericht handelen. In principe wordt aangeraden om het signaal op te volgen en aan te pakken daar waar het zich voordoet. Als er bijvoorbeeld een signaal gegeven wordt door een school kan men het best daar opvolgen. Afhankelijk van het signaal en de reeds bestaande contacten en vertrouwensfiguren van het gezin kunnen echter verschillende partners - zoals OCMW's, jeugdwerkers, CLB's of straathoekwerkers - worden uitgenodigd om te bekijken of er nog signalen zijn en te beslissen hoe en door wie dit opgevolgd kan worden. Er kan samen worden beslist of een persoonsgericht casuoverleg opgestart moet worden (zie 2., blz. 9 en bijlage 2) en of het signaal een dreiging inhoudt en opgenomen dient te worden in de Lokale Integrale Veiligheidscel (LIVC). Via de contactpersoon van de gemeente kunnen signalen dus doorstromen vanuit sociaal overleg naar de LIVC wanneer er een dreiging is of er nood is aan een veiligheidsaspect binnen de aanpak. Op dezelfde manier kunnen via de korpschef signalen uit de LTF doorstromen naar de LIVC wanneer er nood is aan een sociaal luik binnen de aanpak.

CHECKLIST

- Is er een contactpersoon radicalisering binnen de gemeente aangeduid?
- Zijn de relevante lokale partners bekend? Is met hen een analyse gemaakt van de lokale situatie, een beleidsstrategie opgesteld en indien nodig aan deskundigheidsbevordering gedaan?
- Zijn er contacten gelegd met relevante netwerken, gemeenschappen en sleutelfiguren?
- Werd een Lokale Integrale Veiligheidscel (LIVC) opgericht en bestaat er een multidisciplinaire overlegstructuur waarin toekomstige casussen (o.a. uitreizigers en terugkeerders) besproken kunnen worden?

2 Persoonsgerichte aanpak

Ondanks preventieve maatregelen kan het gebeuren dat personen of groepen radicaliseren en eventueel proberen uit te reizen. Deze signalen kunnen via diverse wegen tot bij de lokale besturen komen: via de LIVC, via bezorgde ouders of via andere lokale partners. Als een signaal binnenkomt kunnen de volgende maatregelen genomen worden:

a. Bespreek zorgsignalen in de Lokale Integrale Veiligheidscel (LIVC)

Indien een signaal daadwerkelijk over een signaal van radicalisering gaat en het een dreiging inhoudt zal het opgenomen worden door de LIVC, een lokaal overlegplatform waaraan de burgemeester, lokale politie, preventie- en sociale diensten deelnemen, indien nodig aangevuld met andere partners. Tijdens dit multidisciplinaire casusoverleg kunnen signalen van radicalisering, uitreis en terugkeer besproken worden. De opvolging van personen zal meestal een combinatie zijn van gestandaardiseerde en individuele veiligheids- en begeleidingsmaatregelen.¹⁰ Onder regie van de burgemeester beoordelen verschillende partijen de casus vanuit hun eigen expertise en maken ze indien nodig een interventiestrategie om eventuele risico's te verkleinen. Aangezien de finaliteit van veiligheids- en sociale partners niet altijd dezelfde is, is het belangrijk om voor elke case in de LIVC een gemeenschappelijke doelstelling voorop te stellen.

b. Stel een persoonsgerichte aanpak op

Binnen de LIVC kan een persoonsgerichte aanpak worden opgesteld. Deze kan louter sociaal, preventief en curatief zijn, en bepaald worden met bijvoorbeeld onderwijs-, tewerkstellings- of religieuze begeleiding, toeleiding naar vrijetijdsbesteding, enz. Indien het signaal een dreiging inhoudt is een geïntegreerde samenwerking met de lokale politie aangewezen om eventueel acuut te interveniëren. Deze aanpak zal een combinatie zijn van strafrechtelijke, bestuurlijke (bv. intrekking reisdocumenten, ambtshalve schrapping uit het bevolkingsregister bij uitreizen) en zorgmaatregelen (bv. jeugdzorg, tewerkstellingsbegeleiding, familieondersteuning). Dit vereist altijd maatwerk: een 15-jarig meisje dat naar Syrië wil vertrekken vereist een andere aanpak dan een volwassen terugkeerder.

c. Maak een netwerkanalyse

Op het moment dat iemand radicaliseert of uitreist zijn personen in zijn of haar netwerk kwetsbaar en zijn ze een prioritaire groep om te ondersteunen en te beschermen. Vaak wordt geprobeerd om familieleden zoals broers, zussen, neven en nichten, alsook vrienden te overtuigen van het extremistische gedachtegoed. Dankzij een netwerkanalyse kunnen beschermende krachten binnen een netwerk kenbaar worden, en kan men proberen deze personen te versterken in hun rol. De gemeente dient daarom met de partners van de LIVC het netwerk in kaart te brengen en te onderzoeken op mogelijke sterktes en kwetsbaarheid om zo nodig passende preventieve zorgmaatregelen te treffen.

d. Familieondersteuning

De meeste ouders vinden het verschrikkelijk dat hun kind radicaliseert of uitreist en vinden het moeilijk om hiermee om te gaan. Familieondersteuning kan dan aangeboden worden om te helpen met praktische ("Wat doen we met kindergeld?"), emotionele ("Wanneer komt mijn kind terug?") en zorgvragen (hulp

10 Omzendbrief 21 augustus 2015 van de Minister van Binnenlandse Zaken en van de Minister van Justitie betreffende de informatie-uitwisseling rond, en de opvolging van, de Foreign terrorist Fighters (FtFs) afkomstig uit België.

voor broers en zussen). Het ondersteunen van families is om verschillende redenen belangrijk (zie bijlage 3). Families hebben vaak nog contact met hun kind of familielid in Syrië of Irak. Als eerstelijns werkers in staat zijn de band met de familie aan te houden, zal het na de terugkomst gemakkelijker zijn om contact te leggen met de betrokkene. Families zijn daarnaast cruciaal in een re-integratietraject. Leden uit het gezinssysteem van zij die naar Syrië zijn afgereisd (zoals broers, zussen, neven en nichten) vormen bovendien mogelijk ook een kwetsbare groep. Ondersteuning van het netwerk maakt het mogelijk om eventuele radicalisering van andere familieleden vroegtijdig tegen te gaan. De gemeentelijke contactpersoon kan doorverwijzen naar de juiste partners voor familieondersteuning (CAW, OCMW, CCG, Huis van het Kind, Wijkinspecteur, enz.) en zorgt er indien nodig voor dat slachtofferhulp wordt aangeboden aan de familie, vrienden, medeleerlingen, enz. Begin 2016 zal een Vlaamse hulplijn operationeel zijn om steun te bieden aan families.

e. Denk na over communicatie

Het is belangrijk om maatschappelijke onrust te voorkomen via het communicatiebeleid. Doe in ieder geval geen uitspraken aan de pers over concrete gevallen, géén namen en/of aantallen. Afhankelijk van de casus ligt de woordvoering of bij het parket of bij de gemeente. Zorg dat deze afspraken ook bij de partners bekend zijn.

ZIJN ER CONCRETE SIGNALLEN DAT IEMAND OP HET PUNT STAAT UIT TE REIZEN? GA DAN DE VOLGENDE CHECKLIST NA:

- Werden de signalen besproken in de LTF en LIVC?
- Zijn in dit overleg duidelijke afspraken gemaakt over de rollen en taken en het treffen van harde en zachte interventies om uitreizen te voorkomen?
- Werd Child Focus op de hoogte gebracht, indien er minderjarigen betrokken zijn?

IS IEMAND EFFECTIEF UITGEREISD? GA DAN DE VOLGENDE CHECKLIST NA:

- Werd de persoon in kwestie ambtshalve geschrapt uit het bevolkingsregister? En werden eventuele toelagen en uitkeringen stopgezet?
- Is er aangifte gedaan van verdwijning bij Child Focus indien minderjarig?
- Werd beslist of en hoe hierover gecommuniceerd zal worden?
- Is er in de LIVC een netwerkanalyse gemaakt? En zijn er afspraken gemaakt over wie op welke manier het achtergebleven netwerk gaat ondersteunen?
- Is er binnen de LTF en de LIVC een plan van aanpak gemaakt in geval van een eventuele terugkeer?

3 Re-integratie en nazorg

a. Terugkeerders

Wanneer iemand uitreist moeten deze personen gevolgd worden in de LTF,¹¹ met het oog op zijn of haar mogelijke terugkeer. De redenen om terug te keren lopen sterk uiteen: het gedachtegoed en/of de organisatie hebben de persoon gedesillusioneerd; er is medische hulp vereist (bv. strijders die gewond zijn geraakt of zwangere vrouwen); of de persoon zou terug kunnen komen met het doel een aanslag te plegen of anderen te rekruteren. Wanneer personen terugkeren zijn de veiligheids- en inlichtingendiensten, de politie en justitie dan ook eerst aan zet. Een strafrechtelijk onderzoek moet bepalen of de persoon al dan niet wordt vervolgd. Is er sprake van vervolging dan wacht de terugkeerder eventueel in hechtenis een proces. Als de persoon wordt vrijgesproken, of zijn of haar straf is uitgezeten, moet hij/zij re-integreren in de samenleving. Bij vrijheid onder voorwaarden zijn, net als bij andere veroordeelden, de justitiehuisen verantwoordelijk. Ook het lokaal bestuur kan ondersteuning bieden door alle voorgaande stappen uit de persoonsgerichte aanpak uit hoofdstuk 2 te volgen: de casus bespreken in de LTF en LIVC, een persoonsgerichte aanpak ontwikkelen met verschillende partners (bv. CCG, VDAB), een netwerkanalyse maken, familieondersteuning bieden, de gemeenteraad (geanonimiseerd) informeren, en een communicatieplan opstellen.

CHECKLIST BIJ TERUGKEERDERS:

- Is binnen de LTF en LIVC een persoonsgericht plan van aanpak opgesteld?
- Zijn er contacten met het justitiehuis voor de opvolging?
- Werd een communicatieplan opgesteld?
- Werd er een netwerkanalyse gemaakt? En zijn er afspraken gemaakt over wie op welke manier het netwerk gaat ondersteunen?
- Werd het schepencollege ingelicht?

b. Gesneuvelden

Het gebeurt ook dat uitreizigers sneuvelen. Vaak worden familieleden dan ingelicht vanuit Syrië of Irak dat hun zoon of dochter als martelaar gestorven is. Het bericht kan ook verspreid worden via sociale media en zo families bereiken. Dit bericht zal voor de familie en vrienden veel verdriet veroorzaken, des te meer omdat er geen mogelijkheid is om afscheid te nemen. Er kan slachtofferhulp aangeboden worden door de politie en ondersteuning in de vorm van nazorg voor de nabestaanden, bijvoorbeeld door psychologische begeleiding (zie bijlage 3).

Bovendien brengt een overlijden ook praktische problemen mee omdat het overlijden niet kan worden vastgesteld door een arts en het aan de rechtbank is om officieel de dood vast te stellen en een overlijdensattest op te maken. Dit is nodig om bepaalde zaken zoals het opheffen van een bankrekening

¹¹ Omzendbrief 21 augustus 2015 van de Minister van Binnenlandse Zaken en van de Minister van Justitie betreffende de informatie-uitwisseling rond, en de opvolging van, de Foreign terrorist Fighters (FtFs) afkomstig uit België.

of de uitvoering van testament te kunnen realiseren. In deze gevallen kan de gemeente de familie in kwestie adviseren en praktische ondersteuning bieden bij het opstarten van een civielrechtelijke procedure om iemand overleden te verklaren.

CHECKLIST BIJ GESNEUVELDEN

- Is de familie op de hoogte (gebracht) van het overlijden?
- Zijn er binnen de LIVC afspraken gemaakt over wie op welke manier de nabestaanden gaat ondersteunen?
- Zijn de nabestaanden geïnformeerd hoe zij een civielrechtelijke procedure kunnen opstarten betreffende een doodverklaring?
- Is de persoon in kwestie definitief uitgeschreven uit het bevolkingsregister?

Heeft u vragen of wil u meer informatie?

- Voor vragen over dit handelingskader, over de lokale preventieve aanpak van radicalisering, of om contact te zoeken met collega's om ervaringen uit te wisselen kunt u terecht bij de VVSG: www.vvsg.be/radicalisering, radicalisering@vvsg.be.
- Neem contact op met de lokale contactpersoon, preventieambtenaar, de burgemeester of lokale politie over vermoedens of concrete signalen van radicalisering.
- Voor advies en expertise kan u contact opnemen met de Unit Radicalisme, kortweg Unit R van de Algemene Directie Veiligheid en Preventie (ADVP) van de Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken via unit-r@ibz.fgov.be.
- Voor vragen over de aanpak van radicalisering in het onderwijs en vragen over vormingsaanbod, raadpleeg het dossier radicalisering van Klasse: <https://www.klasse.be/radicalisering/index.php>, of neem contact op met het Vlaamse aanspreekpunt via deradicalisering.onderwijs@vlaanderen.be, onder meer om beroep te doen op het onderwijsnetwerk islamexperten tegendiscours.
- Met vragen over opvoedings- en gezinsondersteuning en begeleiding kunt u terecht bij EXPOO: <http://www.expoo.be/radicalisering>.
- Jongeren met vragen kunnen terecht bij het JAC: <http://www.jac.be/>.
- Voor de ondersteuning van ouders kan beroep gedaan worden op het CAW: <http://www.caw.be/>.
- Hulpverleners met vragen over verontrusting bij jongeren of gezinnen kunnen terecht bij het OCJ: <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/jeugdhulp/ondersteuningscentrum-jeugdzorg/>
- Voor psychologische ondersteuning kan het CGG gecontacteerd worden: <http://www.geestelijkgezondvlaanderen.be/centrum-geestelijke-gezondheidszorg-cgg>
- Het Agentschap Integratie en Inburgering en de Sociaal Tolk- en Vertaaldienst biedt ondersteuning bij vragen met betrekking tot diversiteit en positieve identiteitsontwikkeling: www.integratie-inburgering.be
- Lokale politie kan de opleiding 'Community policing and prevention of radicalisation & terrorism' (CoPPRa) volgen: <http://www.coppra.eu/>.
- *Best practices* uit Europa en ervaringen vindt u via het Radicalisation Awareness Network (RAN): http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/index_en.htm.
- Begin 2016 zal een Vlaamse hulplijn operationeel zijn voor families, alsook een theologische hulplijn van de Moslimexecutieve voor jongeren en ouders. Meer informatie zal beschikbaar zijn op onze website: www.vvsg.be/radicalisering.

Lijst met afkortingen

ADVP	Algemene Directie Veiligheid en Preventie van de Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken
CAW	Centrum voor algemeen welzijnswerk
CBS	College van burgemeester en schepenen
CGG	Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg
CLB	Centrum voor leerlingenbegeleiding
CoPPRa	Community policing and prevention of radicalisation & terrorism
EXPOO	Expertisecentrum Opvoedingsondersteuning
FtF	Foreign Terrorist Fighter
JAC	Jongeren Advies Centrum
LIVC	Lokale Integrale Veiligheidscel
LTF	Lokale Task Force
OCAD	CoördinatieOrgaan voor de DreigingsAnalyse
OCJ	Ondersteuningscentra Jeugdzorg
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
RAN	Radicalisation Awareness Network

Bijlagen

- 1. Radicalisering?**
- 2. Persoonsgerichte aanpak**
- 3. Familieondersteuning**
- 4. Beroepsgeheim in het kort**

Handvaten voor een lokale aanpak van radicalisering

Bijlage 1 • Radicalisering?

drs. Amy-Jane Gielen, A.G. Advies B.V.

Radicalisering?

Radicalisering is een omstreden concept en kan allerlei vormen aannemen. (Gewelddadige) radicalisering is:

“een proces waardoor een individu of een groep dusdanig beïnvloed wordt dat het individu of de groep in kwestie mentaal bereid is om extremistische daden te plegen, gaande tot gewelddadige of zelfs terroristische handelingen. Het adjectief “gewelddadig” wordt hierbij gebruikt om een duidelijk onderscheid te maken tussen enerzijds niet strafbare denkbeelden en de uiting hiervan en anderzijds de misdrijven of handelingen die een gevaar zijn voor de openbare veiligheid die gepleegd worden om deze denkbeelden te realiseren of de intentie tot het plegen van deze misdrijven of handelingen.”

Deze definitie is echter abstract en daarom kan het zinvol zijn om te werken met specifieke kenmerken, aandachtsgebieden of signalen van radicalisering. Algemeen kan gesteld worden dat radicalisering een procesgegeven is dat gepaard gaat met verandering. Het is dan ook belangrijk deze verandering op te merken, te kaderen en in de juiste context te plaatsen. Je kan pas verandering opmerken als je weet waarop te letten. Een lokaal bestuur kan eerstelijns werkers ondersteunen om de juiste kennis en tools in handen te hebben om dit te doen. Het is bovendien van belang dat een goede beoordeling wordt gemaakt van de signalen die binnenkomen om een passende persoonsgerichte aanpak op te stellen (zie bijlage 2).

Het detecteren van radicalisering is des te complexer omdat er geen eenduidig profiel bestaat. Mannen en vrouwen van verschillende leeftijden en achtergronden, en zelfs hele families, kunnen vatbaar zijn voor radicalisering. Er zijn wel een aantal algemene beschermende factoren en risicofactoren die we kunnen onderscheiden.

Beschermende factoren en weerbaarheid

- Inclusie (participatie)
- Positieve identiteit (doel en zin van het leven)
- Zorg en sterke sociale banden
- Positieve groepsdynamiek
- Sociale vaardigheden

Factoren voor vatbaarheid ¹

Push

- Uitsluiting (frustratie, isolatie, intolerantie)
- Slechte levensomstandigheden
- Persoonlijke of sociale crisis
- Frustratie, intolerantie

Pull

- Rekrutering
- Verdraaide beschermingsfactoren (bv. rigide sociale identiteit, negatieve groepsdynamieken en/of sekte-achtige groepsdynamieken)

Signaleringslijsten

Er bestaat geen “radicaliserings-checklist,” waarbij iemand puntsgewijs tot “radicaal” kan worden verklaard. Een radicaliseringsproces verloopt bij iedereen anders en hangt sterk af van sociale en omgevingsfactoren. Er zijn wel een reeks risicofactoren die zouden kunnen leiden tot, of duiden op, vatbaarheid voor een mogelijk proces van radicalisering, net als een aantal beschermende factoren. Tot slot is het ook belangrijk om te weten dat dergelijke signaleringslijstjes ook circuleren onder jihadisten. Op veel lijstjes staan bijvoorbeeld religieuze uitingen als signalen: zoals een baard laten staan of lichaam bedekkende kleding dragen. Iemand die naar Syrië

¹ Aarhus-model: http://www.aarhus.dk/sitecore/content/Subsites/Antiradikaliseringsindsats/Home/Om-radikalisering.aspx?sc_lang=en

wil vertrekken krijgt vaak online tips om niet tegengehouden te worden: mannen worden geadviseerd hun baard af te scheren en vrouwen krijgen de tip geen hoofddoek te dragen. Signaleringslijsten bieden dus handvaten om met een specifieke bril te bekijken, waarbij de context van bepaalde uitingen van groot belang is.

Signaleren in het lokale domein

Om ervoor te zorgen dat signalen binnenkomen in de LVC is het van belang dat eerstelijns werkers de tools in handen krijgen om te kunnen signaleren. Zo ontwikkelde Klasse een dossier over radicalisering, met signaalvragen die mensen in het onderwijs kunnen raadplegen.² Voor lokale besturen is het van belang dat zij dergelijk ondersteuningsmateriaal bij eerstelijns werkers promoten en aangeven waar en bij wie men indien nodig in de gemeente terecht kan en wat er met de gegeven informatie zal gebeuren. Vaak heerst er bij eerstelijns werkers de vrees dat zij als een verlengstuk van de veiligheidsdiensten zullen worden beschouwd. Het is de taak van een gemeente om aan te geven dat zij in de eerste plaats blijven handelen vanuit hun sociale opdracht.

De drie “I’s”

Er zijn veel signalen waar men op kan letten, maar een handig ezelsbruggetje is het gebruik van de drie “I’s” (Gielen, 2014):

- **Ideologie:** uitspraken of handelingen die er op duiden dat iemand een salafistisch-jihadistische ideologie aanhangt, waarbij de gewapende strijd (jihad) wordt gepresenteerd als oplossing en alles daarbij is geoorloofd. Dit kan zich op diverse manieren uiten, door bijvoorbeeld aanslagen goed te keuren of te rechtvaardigen; aangeven naar Syrië te willen vertrekken; een sterk wij-zij denken (gelovigen vs. ongelovigen) te hanteren; enz.
- **Indicaties van gedrag:** het gaat om plotselinge veranderingen of gedragingen die afwijken van de norm van dat individu. Vaak is er bij radicalisering sprake van een terugtrekkende beweging uit de samenleving en het directe netwerk. Men gaat niet meer naar school, niet meer naar het werk, niet meer naar de (lokale) moskee, niet meer om met oude vrienden, en heeft een slechter of geen contact met de ouders. Echter, juist omdat dit soort lijstjes ook onder jihadisten circuleren zie je steeds vaker dat men juist probeert niet op te vallen, maar daardoor wel ander gedrag laten zien dat tot dan toe gebruikelijk was. Een leerling die het slecht doet op school, verandert bijvoorbeeld ineens in een modelstudent.
- **Identiteit en uiterlijk:** uitspraken, gedrag en uiterlijke kenmerken waaruit blijkt dat iemand sterk op zoek is naar zijn of haar identiteit en dat zijn of haar identiteitsvorming negatief wordt beïnvloed en/of dat hij of zij experimenteert met de vormgeving daarvan. Dit kan zich op diverse manieren uiten, waarmee het meest zichtbare signaal uiterlijke kenmerken zijn, zoals het laten staan van een baard, volledig lichaam bedekkende kleding dragen, het gebruik van jihadistische symbolen zoals de IS-vlag, maar ook bijvoorbeeld (de minder zichtbare) hang naar broeder- of zusterschap, erg zoekende zijn, enz. Ook hier geldt weer dat het gaat om plotselinge veranderingen.

Bij het hanteren van deze drie “I’s” is het belangrijk om te benadrukken dat op basis van dit lijstje niet kan worden vastgesteld of iemand aan het radicaliseren is, daar is altijd een gesprek voor nodig met het individu.

² <https://www.klasse.be/radicalisering/aanpak.php>

Het is sterk af te raden om zelfstandig diagnoses te maken, bijvoorbeeld: “Ik zie maar één signaal dus er is niets aan de hand en ik hoef niet te overleggen.” Andere organisaties zien meer of hebben toegang tot andere informatie. Het is belangrijk dat al deze informatie uiteindelijk bij elkaar komt in de LIVC. Dat blijkt onder andere uit de volgende casus:

De 15-jarige Vlaamse Chaema verandert na de aanslag op Charlie Hebdo haar profielfoto op Facebook in “Je Suis Kouachi,” waarmee ze steun lijkt te betuigen met de broers die de aanslag hebben gepleegd. Op de vraag of deze casus gemeld moet worden, geven jongerenwerkers aan dat dit niet nodig is. Er is slechts sprake van één “I,” die van ideologie, en zelfs dat lijkt vooral puberaal afzetgedrag dat meer jongeren in die periode hebben gedaan. Zij menen dat een gesprek voldoende is. De school van het meisje merkt ook iets op en meldt de casus toch, waarna de politie in hun systemen checkt of het meisje al bij hun bekend is. Het meisje blijkt een nicht te hebben die recent naar Syrië is vertrokken en ze hebben onderling contact met elkaar, waarbij de nicht het meisje probeert te overtuigen om ook naar Syrië af te reizen.

Verdere duiding van signalen

De drie “I’s” zijn vooral bedoeld om mensen handvaten te geven voor wanneer ze moeten overleggen of melden. De verdere bespreking en duiding van casussen kan in de LIVC gedaan worden. Een ander voorbeeld van een model voor verdere duiding is het Vulnerability Assessment Framework van het Channel programma van de Britse overheid. Dit bestaat uit een multidisciplinair overleg om signalen van mogelijke radicalisering beter te duiden en een plan van aanpak op te stellen. Het model van 22 signalen³ om vatbaarheid voor radicalisering en extremisme vast te stellen kan inspiratie bieden. De signalen zijn opgedeeld in drie clusters:

- 1. Engagementsfactoren:** een engagement dat duidt op een behoefte, verlangen, of vatbaarheid voor een extremistische groep, zaak of ideologie. Bijvoorbeeld vrienden of familieleden die zich in extremistische kringen gaan begeven, hun uiterlijke kenmerken gaan veranderen zodat die passen bij de groep, en ze plots in het bezit zijn van symbolen of attributen die geassocieerd worden met de extremistische groep.
- 2. Intentie:** een instelling die duidt op een groeiende bereidheid om geweld te gebruiken, zoals bijvoorbeeld de overidentificatie met een extremistische groep of ideologie; de wereld verdelen in wij-zij denken; het dehumaniseren van “de vijand” (bv. toekennen van dierlijke kenmerken); attitudes die geweld rechtvaardigen en legitimeren, enz.
- 3. Mogelijkheid:** de middelen om intenties en attitudes ook daadwerkelijk om te zetten in gewelddadig extremistisch gedrag. Hierbij speelt het hebben van een gewelddadig verleden, de toegang hebben tot wapens, en een specifieke kennis of expertise verwerven (bv. om een bom kunnen maken).

Conclusie

Het beoordelen en duiden van zorgsignalen dient altijd samen en multidisciplinair te gebeuren, waarna men vervolgens kan overgaan tot het maken van een persoonsgerichte aanpak (zie bijlage 2). Daarbij is het belangrijk om niet alleen te kijken naar allerlei risicofactoren voor radicalisering, maar ook naar beschermingsfactoren, zoals een stabiele thuissituatie en een goed sociaal netwerk.

³ Voor meer informatie over het Channel programma en de 22 signalen: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/425189/Channel_Duty_Guidance_April_2015.pdf

Handvaten voor een lokale aanpak van radicalisering

Bijlage 2 • Persoonsgerichte aanpak

drs. Amy-Jane Gielen, A.G. Advies B.V.

Persoonsgerichte aanpak

Het doel van een persoonsgerichte aanpak is (verdere) radicalisering te voorkomen, tegen te gaan, en concrete dreigingen weg te nemen. De doelgroep van de aanpak kan variëren van individuen die potentieel zouden kunnen radicaliseren tot teruggekeerde Syriëgangers die reeds in de LIVC behandeld werden. Een persoonsgerichte aanpak is altijd maatwerk, waarbij onder meer rekening gehouden dient te worden met de leeftijd van de personen in kwestie (minderjarig of meerderjarig); de strafbaarheid van de feiten, indien van toepassing; en de mate waarin de personen openstaan voor hulpverlening.

Een persoonsgerichte aanpak bestaat vaak uit een combinatie van de volgende maatregelen:

- **Sociale maatregelen:** hierbij gaat het om een sociale en preventieve aanpak zoals bijvoorbeeld onderwijs-, tewerkstellings- of religieuze begeleiding; toeleiding naar vrijetijdsbesteding; jeugdzorg; en familieondersteuning.
- **Bestuurlijke maatregelen:** bestaan uit een set van gestandaardiseerde (bijvoorbeeld politieele opvolging en contactname; intrekken van reis- en identiteitsdocumenten; ambtshalve schrapping uit het bevolkingsregister bij vertrek) en individuele maatregelen (bijvoorbeeld aangepaste begeleiding en sociale maatregelen) op basis van de individuele dreigingsanalyse van OCAD en overleg in de LTF.¹ De maatregelen genomen in de LTF kunnen besproken en aangepast worden in de LIVC.
- **Gerechtelijke maatregelen en opvolging** indien er sprake is van strafbare feiten en voldoende bewijsmateriaal (bijvoorbeeld voorlopige hechtenis; vrijlating onder voorwaarden; internationaal aanhoudingsbevel; de veroordeling of vrijspraak voor een terroristisch misdrijf).²

Het is van belang dat er bij een persoonsgerichte aanpak een contactpersoon is die het traject opvolgt. Een persoonsgerichte aanpak wordt soms ook wel vergeleken met een “exit-traject,” gericht op *deradicalisering* of *disengagement* (uittreden). Deradicaliseren heeft als doel om iemand afstand te doen nemen van het radicale gedachtegoed (een cognitieve verandering). Disengagement is gericht op het beëindigen van radicaal gedrag (gedragsniveau). Een exit-traject is een op maat gemaakte aanpak met een combinatie van harde maatregelen, zoals een contactverbod of het intrekken van reisdocumenten, en zachte maatregelen, zoals individuele begeleiding, hulp bij praktische zaken zoals huisvesting en werk, psychologische begeleiding, familieondersteuning en eventuele begeleiding bij religieuze vragen. Dergelijke trajecten werken het beste als ze op basis van vrijwilligheid worden aangeboden. In gemeenten met veel casussen kan eventueel een casemanager aan individuen worden toegewezen die een deel van de taken, zoals begeleiding en hulp bij praktische zaken, zelf kan organiseren en voor andere zaken de juiste reguliere hulpverlening kan inschakelen.

1 Meer informatie over de verschillende soorten maatregelen in de omzendbrief van de Minister van Binnenlandse Zaken en van de Minister van Justitie betreffende de informatiewisseling rond en de opvolging van de Foreign terrorist Fighters afkomstig uit België.

2 Artikel 137-141 van het Strafwetboek.

Casus

Een 19-jarige man wordt in Istanbul tegengehouden op weg naar Syrië. Hij wordt door de Turkse autoriteiten weer op het vliegtuig naar België gezet. De casus wordt in de LIVC besproken. Het parket onderzoekt of eventuele strafrechtelijke vervolging aan de orde is aan de hand van het ingezette politieonderzoek. Er blijkt onvoldoende bewijsmateriaal voor vervolging, maar via het politieonderzoek wordt wel duidelijk dat de man onderdeel is van een breder netwerk van jongvolwassenen uit de gemeente die mogelijk ook plannen hebben om te vertrekken. In de LIVC wordt daarom met de partners afgesproken dat iedereen binnen de eigen organisatie zal kijken of er meer informatie over de andere personen beschikbaar is, zodat ook voor hen een plan van aanpak kan worden opgesteld. Daarnaast zullen de verschillende diensten de tegengehouden man blijven monitoren om te bekijken of hij opnieuw zijn oude netwerk opzoekt. De gemeente volgt de bestuurlijke en zorgmaatregelen op voor deze man. Er wordt besloten om zijn reisdocumenten in te trekken om te voorkomen dat hij op korte termijn een nieuwe poging tot uitreizen doet. Er wordt ook besloten om de man aan te melden bij het CAW voor begeleiding, er blijkt namelijk sprake van trauma door meerdere problemen in het gezin (een echtscheiding en een verleden van huiselijk geweld en depressiviteit bij moeder). Vanuit het CAW wordt gekeken naar het hele gezin en wordt vastgesteld dat alle gezinsleden (inclusief de jongere broers en zussen) last hebben van een trauma in verband met het vroegere huiselijk geweld. Er wordt daarom traumatherapie opgestart in samenspraak met het CGG. Daarnaast heeft de moeder vanwege haar depressiviteit moeite haar rol als opvoeder uit te voeren voor de andere kinderen, en is aanvullende opvoedingsondersteuning door het Huis van het Kind nodig. Bovendien is de jonge man heel zoekende met zijn identiteit en worstelt hij met specifieke religieuze vragen. Op advies van het CGG wordt contact gezocht met een lokale imam voor specifieke religieuze begeleiding en ondersteuning. Tot slot is de man gefrustreerd omwille van werkloosheid en wordt in samenwerking met de VDAB werk gezocht.

Via de LIVC wordt informatie over de casus uitgewisseld en volgt de gemeente op wie wat doet en hoe het gesteld is met de man en het gezin. Daarnaast heeft de gemeente ook een faciliterende rol, door het CGG in contact te brengen met een lokale imam die de man zou kunnen helpen met het beantwoorden van zijn religieuze vragen. Op basis van de informatie van gemeente, politie en sociale diensten die wordt uitgewisseld op de LIVC, kan de aanpak geëvalueerd en bijgestuurd worden indien nodig.

Gesprekken en begeleiding werken het beste als ze plaatsvinden op basis van de ABC-methode. Er moet gezorgd worden voor **aansluiting** (A) door met een open en transparante houding het gesprek aan te gaan, hierbij zijn luisteren en vertrouwen kernwaarden; **begrip** (B), door empathie te tonen voor de individuen (maar niet zijn of haar daden); en pas dan kan gestart worden met **confronteren** (C), zonder te moraliseren en te preken, door een individu kritisch te laten nadenken over zijn of haar attitude en gedrag, bijvoorbeeld door te bespreken dat in Syrië je paspoort wordt afgepakt en je niet meer terug naar huis kan komen.

Handvaten voor een lokale aanpak van radicalisering

Bijlage 3 • Familieondersteuning

drs. Amy-Jane Gielen, A.G. Advies B.V.

Familieondersteuning

Indien er sprake is van radicalisering, een (tegengehouden) uitreis of een terugkeer, dient er niet alleen aandacht te zijn voor de persoon in kwestie, maar ook voor het gezin van deze persoon. De ondersteuning van families is om diverse redenen en in diverse stadia van groot belang:

WAAROM?

Signalen herkennen en aanpakken

Families zijn mogelijk in staat om processen van radicalisering te herkennen. Waar eerstelijns werkers vorming krijgen aangeboden om signalen van radicalisering te identificeren, krijgen de meeste ouders dat uiteraard niet. Dit heeft als gevolg dat veel ouders zich wel zorgen maken wanneer hun kinderen door bepaalde processen gaan, maar tezelfdertijd niet weten op welke signalen ze moeten letten en hoe ze hiermee om moeten gaan. Sommige ouders zijn in eerste instantie soms blij met de religieuze ontwikkeling van hun kind: "hij of zij wordt eindelijk serieus." Maar op het moment dat deze ontwikkeling te ver gaat en ouders plots worden verketterd of tot heiden worden verklaard, worstelen ze met de juiste aanpak. Vanwege taboe, schaamte, maar ook angst voor politie- en inlichtingendiensten, zoeken ze niet altijd hulp. In dit preventieve stadium kan familieondersteuning ouders bewust maken van radicalisering, hen leren op welke signalen te letten, en zo nodig hulp te zoeken. Daarnaast draait deze preventieve vorm van familieondersteuning ook om het wegnemen van eventuele risicofactoren voor radicalisering in het gezin. Uit onderzoek¹ is namelijk gebleken dat er bij 60% van de Belgische en Nederlandse Syriëgangers sprake was van een psychosociale problematiek in het gezin, zoals problematische scheidingen, slecht contact met de ouders, het ontbreken van een vaderfiguur, enz.

Beschermen

Families hebben meestal nog contact met hun kind of familielid in Syrië of Irak. Gezinnen dienen in dit proces ook ondersteund te worden omdat ze zelf kwetsbaar kunnen zijn voor radicalisering. Er wordt soms geprobeerd om vanuit Syrië/Irak familieleden te overtuigen om *hijrah* te verrichten, de zogenaamde islamitische plicht om te verhuizen naar een islamitisch land. Er wordt vaak een rooskleurig beeld geschetst waarin men aangeeft heel gelukkig te zijn, heerlijk te kunnen eten en te genieten van het broeder- en zusterschap. Vooral broers, zussen, neven en nichten kunnen vatbaar zijn voor deze propaganda. Daarnaast kan het familielid ook om steun vragen, zoals bijvoorbeeld de vraag om geld te storten, of voedsel of simkaarten op te sturen. Families ondersteunen dan – meestal onbedoeld en onbewust – een terroristische organisatie. Om deze redenen is het belangrijk om het gezin te ondersteunen, te informeren en voor te bereiden op het contact met hun familielid.

Re-integratie

Families zijn cruciaal bij een eventueel deradicaliseringsproces, indien een uitreis wordt tegengehouden, of bij terugkeer. De grootste kans op een succesvol uittreden (of disengagement) is wanneer het individu kan rekenen op een ondersteunend netwerk. Gezinnen moeten echter wel op een dergelijk proces voorbereid worden, want ze zijn vaak emotioneel en angstig dat de situatie zich zal herhalen. Ze hebben nood aan begeleiding om signalen te kunnen herkennen en terugval te voorkomen. Ouders van minderjarigen hebben bijvoorbeeld soms opvoedingsondersteuning nodig. Indien er sprake was van een (multi)problematiek in het gezin die heeft bijgedragen aan het radicaliseringsproces, dan dient dit bovendien ook geadresseerd te worden.

1 Anton W. Weenink, 'Behavioral Problems and Disorders among Radicals in Police Files,' *Perspectives on Terrorism*, 9, 2 (2015): 17-33

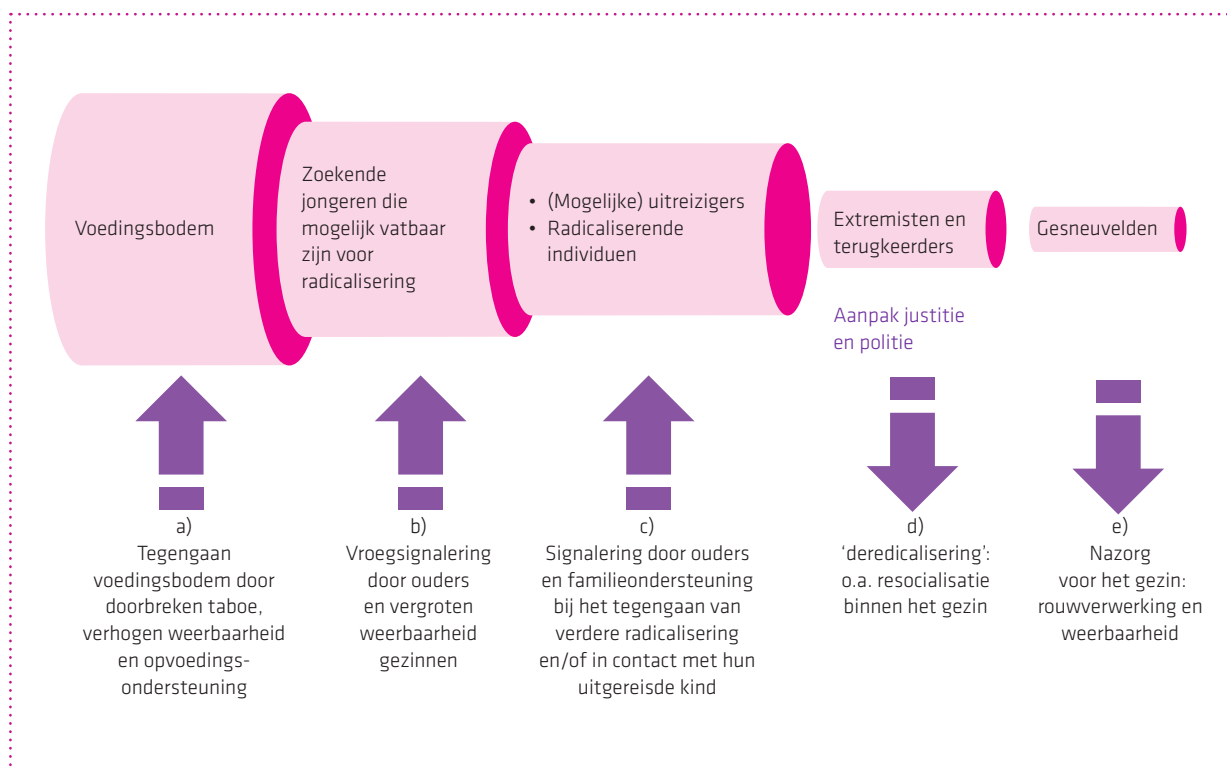
Slachtofferhulp

Wanneer een familielid in Syrië omkomt is het belangrijk om het gezin te (blijven) ondersteunen. Het overlijden van een familielid zorgt vaak voor een hernieuwde kwetsbaarheid van het gezin. Hun rouwproces verloopt anders dan normaal: er is geen lichaam, geen afscheid, geen begrafenis, en het overlijden wordt in het maatschappelijke debat soms met gejuich ontvangen. Families worden daarnaast niet gebeld en gecondoleerd met het overlijden van hun kind, maar gefeliciteerd dat hun kind martelaar is geworden. Het is heel belangrijk in deze fase ondersteuning te bieden om te voorkomen dat het martelaarschap verheerlijkt wordt en dat ronselaars misbruik maken van de kwetsbaarheid van de gezinsleden.

HOE?

Het onderstaande schema geeft goed weer in welke fase en op welke wijze familieondersteuning geboden kan worden. De gemeente kan de regie voeren door op te volgen wie op welk moment de familie ondersteuning kan aanbieden. Familieondersteuning dient door verschillende partners te gebeuren. Het eerste aanspreekpunt is het CAW, maar ook het CCG kan ondersteuning bieden, de school kan broers of zussen ondersteunen, of het OCMW als er reeds een vertrouwensfiguur is die bij het gezin komt. Verder zijn er ook zelforganisaties waarnaar verwezen kan worden. Via de LIVC kan bekeken worden wie reeds contacten heeft met het gezin en wie de beste aangewezen partner is om de familie te ondersteunen.

De partners die de familie ondersteunen verzorgen zelf een deel van de hulpverlening en kunnen ook kijken welke (aanvullende) hulpverlening nodig is, dit gang zetten, en dit coördineren. Hierbij kunnen we een aantal leidende principes identificeren:

- Ga op huisbezoek. Je hoort en ziet nu eenmaal veel meer als je bij een gezin thuis komt. Bekijk eerst of er al instanties bij het gezin thuis komen (bv. OCMW) om te zorgen voor afstemming.
- Werk vanuit de nood van het gezin en een gedeelde bezorgdheid. Wat hebben zij op dit moment nodig en hoe kan hulp geboden worden? Probeer hierbij te vermijden dat de familie te vaak wordt doorverwezen en hetzelfde verhaal moet vertellen aan een andere hulpverlener of instantie. Houd er rekening mee dat zij vaak al meerdere keren hun verhaal hebben moeten doen, dus zorg dat je goed geïnformeerd bent en niet alleen informatie komt halen, maar vooral ook iets komt aanbieden.
- Maak een netwerkanalyse. Wie is er allemaal betrokken bij dit gezin, wie is er potentieel kwetsbaar, en wat zijn de krachten en zwaktes in dit gezin? Probeer de personen met een mogelijk positieve invloed te versterken in hun rol om de zwakke personen te beschermen. Let hierbij zeker op broers en zussen. Via het CAW kan bijvoorbeeld doorverwezen worden naar opvoedingsondersteuning voor de ouders.
- Zijn er schoolgaande kinderen in het gezin betrokken? Praat dan met de school en kijk of er eventueel aanvullende ondersteuning binnen de school georganiseerd kan worden. Dit kan belangrijk zijn voor broers, zussen, nichten en neven maar ook voor vrienden.
- Is er sprake van een overlijden? Bied dan slachtofferhulp aan en/of rouwverwerking aan voor de familie en het netwerk (bijvoorbeeld ook op school).
- Indien er onderliggende problemen zijn in dit gezin (bijvoorbeeld schulden, huiselijk geweld, moeite met opvoeden, enz.): probeer dan zoveel mogelijk in te zetten op het reguliere aanbod en de gepaste bestaande vormen van hulpverlening in te schakelen.

Handvaten voor een lokale aanpak van radicalisering

Bijlage 4 • Beroepsgeheim in het kort

Peter Hardy, VVSG-stafmedewerker OCMW-wetgeving

Beroepsgeheim in het kort

1. Wat?

De wettelijke basis van het **beroepsgeheim** ligt vervat in artikel 458 van het Strafwetboek:

“Geneesheren, heilkundigen, officieren van gezondheid, apothekers, vroedvrouwen en alle andere personen die uit hoofde van hun staat of beroep kennis dragen van geheimen die hun zijn toevertrouwd, en deze bekendmaken buiten het geval dat zij geroepen worden om in rechte (of voor een parlementaire onderzoekscommissie) getuigenis af te leggen en buiten het geval dat de wet hen verplicht die geheimen bekend te maken, worden gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot zes maanden en met geldboete van honderd euro tot vijfhonderd euro.”

Het beroepsgeheim is dus de zwijgplicht die bepaalde beroepen hebben tegenover hun cliënten om ervoor te zorgen dat de noodzakelijke vertrouwensrelatie niet geschonden wordt. Het beroepsgeheim geldt vanaf het eerste contact met de cliënt en zal blijven gelden.¹

In aanvulling van het juridische beroepsgeheim is er ook sprake van deontologische **discretieplicht** waaraan ook werknemers buiten de hulpverlening zijn gebonden. Discretieplicht staat beschreven in artikel 17 van de Arbeidsovereenkomstenwet en is “de verplichting om bij het uitoefenen van een functie geen vertrouwelijke gegevens vrij te geven aan anderen dan diegenen die gerechtigd zijn er kennis van te nemen.” Dit soort zwijgplicht staat niet in functie van het individuele belang van de cliënt en de vertrouwensrelatie, maar in het belang van de taak of de dienst. Discretieplicht is ruimer dan beroepsgeheim en heeft betrekking op alle informatie die door het uitoefenen van het beroep of in naam van de organisatie werd verkregen. In tegenstelling tot beroepsgeheim belet discretieplicht niet dat informatie zonder restricties gedeeld mag worden met collega's en oversten. Iedereen die is gebonden aan beroepsgeheim heeft discretieplicht, maar dit geldt niet omgekeerd. Ook ambtenaren hebben discretieplicht, het ambtsgeheim. Bijvoorbeeld politieagenten en leerkrachten hebben ambtsgeheim. Bepaalde informatie moeten zij doorgeven aan oversten en relevante informatie mag uitgewisseld worden met collega's, maar zij mogen geen vertrouwelijke informatie doorgeven buiten de beroepscontext.

2. Wie?

Naast de in artikel 458 Strafwetboek bij functie opgesomde personen (geneesheren, apothekers, enz.) zijn ook andere personen die geheimen (= datgene wat uitdrukkelijk of stilzwijgend aan deze personen wordt toevertrouwd) krijgen toevertrouwd vanuit hun functie of beroep gebonden aan beroepsgeheim. Het gaat hier om personen die een vertrouwensfunctie uitoefenen of een vertrouwensrelatie hebben. Er zijn daarnaast een aantal wettelijke bepalingen die beroepsgeheim voor bepaalde functies vastleggen.²

Binnen de context van lokale besturen zijn gemeenteraadsleden, OCMW-raadsleden en andere personen die een besloten vergadering van de gemeenteraad of OCMW-raad bijwonen, alsook OCMW-raadsleden die deel uitmaken van het Vast Bureau of een bijzonder comité, en personeelsleden van het OCMW die een van deze vergaderingen bijwonen ook tot geheimhouding verplicht, op basis van artikel 30 § 4 Gemeentedecreet, artikel 40 § 4 OCMW-decreet en artikel 109 § 3 OCMW.

3. Uitzonderingen

In een professionele hulpverleningscontext is het van groot belang om zeer omzichtig om te gaan met het delen van cliëntinformatie. De vertrouwensrelatie en het belang van de cliënt staan hier voorop. Wanneer in

¹ Ook na het aflopen van de hulpverlening of het beëindigen van de tewerkstelling van de hulpverlener.

² Decreet bijzondere jeugdbijstand, Decreet Integrale Jeugdhulp, CLB-decreet, GGZ-decreet, AWW-decreet, OCMW-decreet, ...

uitzonderlijke gevallen het beroepsgeheim toch doorbroken zou kunnen worden moet men alle elementen die hiertoe zouden kunnen leiden goed afwegen. Het is aan te raden om dit eerst binnen het eigen (hulpverlenings) team te bespreken.

In sommige gevallen mag men het beroepsgeheim schenden en is er sprake van spreekplicht (= meldplicht), spreekrecht of zwijgrecht.

- Artikelen 29 en 30 van het Wetboek van Strafvordering leggen aan ambtenaren, contractuelen (artikel 29) en aan particulieren (artikel 30) de verplichting (spreekplicht/meldplicht) op om aangifte te doen van een misdrijf. In de rechtsleer gaat men er overwegend van uit dat het in beide gevallen gaat om een morele verplichting en dat er in eerste instantie voorrang wordt gegeven aan het beroepsgeheim, tenzij het zou gaan om een noodsituatie (= een ernstig en dreigend gevaar voor de lichamelijke integriteit van een ander persoon).
- Artikel 458 van het Strafwetboek geeft zelf ook aan dat het beroepsgeheim kan worden doorbroken in de gevallen dat men als getuige in rechte wordt opgeroepen. Het moet dan wel gaan om een getuigenis (mondeling of via het overmaken van documenten) voor de onderzoeksrechter, rechtbank of een parlementaire onderzoekscommissie.³ Men heeft dan spreekrecht, maar evengoed zwijgrecht. Er is dus geen sprake van de bovenvermelde spreekplicht.
- Mits uitdrukkelijke toestemming van de cliënt heeft men spreekrecht en kan men van het beroepsgeheim afwijken. Dit vooral in het belang van de cliënt en in dergelijke situaties is het aangeraden dat de cliënt zelf tracht zijn verhaal te doen.
- Artikel 458bis van het Strafwetboek bevat wettelijke uitzonderingen op het beroepsgeheim wanneer het gaat om kennis hebben van misdrijven tegen kwetsbare personen. De nadruk ligt hier op misdrijven of aanwijzingen van reëel gevaar ten aanzien van minderjarigen en huislijk geweld. Indien er sprake is van een ernstig of dreigend gevaar voor de fysieke of psychische integriteit van een kwetsbare of minderjarige persoon kan men zich beroepen op het spreekrecht.

a. Gedeeld beroepsgeheim

Dit heeft betrekking op het doorgeven van informatie binnen eenzelfde team, dienst of organisatie. Alle teamleden, leden van de dienst of van de organisatie die bij deze deling van vertrouwelijke informatie betrokken zijn moeten ook het beroepsgeheim respecteren. Dit geldt ook voor informatie-uitwisseling tijdens informele gesprekken.

Gedeeld beroepsgeheim kan binnen en buiten de organisatie voorkomen. Buiten een organisatie geldt dit enkel tussen personen die door het beroepsgeheim gebonden zijn, personen die een identiek doel hebben bij de hulpverlening, enkel met betrekking tot informatie die noodzakelijk is (need to know), steeds in het belang van de cliënt en alleen met instemming van de cliënt of toch minstens na de cliënt hiervan op de hoogte gebracht te hebben.

b. Gezamenlijk beroepsgeheim

Dit heeft in hoofdzaak te maken met het onderling informatie uitwisselen binnen hetzelfde team. Het team moet wel herkenbaar zijn voor de cliënt. Het is voor de cliënt met andere woorden duidelijk dat de begeleiding of hulpverlening plaatsvindt door een team en niet door één vertrouwenspersoon binnen dat team. Het beroepsgeheim rust dan op het gezamenlijk team en niet op elk teamlid afzonderlijk. De voorwaarden voor gedeeld beroepsgeheim zijn ook hier van toepassing.

³ Bij een getuigenis voor Parket of politie geldt deze uitzondering niet en is men wel gebonden aan beroepsgeheim.

